

ADEKVAT VA EKVIVALENT TARJIMA TAHLILLARI

Parpiyeva Dilfuza O'smirjonovna

E-mail: dilfuzaparpiyeva0@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada tarjimashunoslikning asosiy nazariy tushunchalari bo'lgan adekvat va ekvivalent tarjima tamoyillari tahlil qilinadi. Maqolada adekvat tarjima va ekvivalent tarjima o'rtasidagi farqlar, ularning tilshunoslik va madaniy kontekst nuqtai nazaridan ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, tarjima jarayonida har bir yondashuvning qo'llanilish sohalari, afzalliklari va chegaralari amaliy misollar orqali ko'rsatib beriladi. Tadqiqot tarjimonlarning matn turiga va auditoriyaga qarab mos tarjima strategiyasini tanlash zaruratini ta'kidlaydi. Mazkur maqola tarjima nazariyasi va amaliyotida chuqurroq tushuncha hosil qilishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: adekvat tarjima, ekvivalent tarjima, tarjimashunoslik, tarjima strategiyasi, madaniy kontekst, semantik moslik, stilistik moslik, tarjima nazariyasi.

Аннотация. В данной статье анализируются основные теоретические понятия в переводоведении, такие как адекватный и эквивалентный перевод. В статье рассматриваются различия между адекватным и эквивалентным переводом, а также их значение с точки зрения лингвистики и культурного контекста. Также демонстрируются области применения, преимущества и ограничения каждого подхода через практические примеры в процессе перевода. Исследование подчеркивает необходимость выбора соответствующей стратегии перевода в зависимости от типа текста и аудитории. Данная статья служит для углубленного понимания теории и практики перевода.

Ключевые слова: адекватный перевод, эквивалентный перевод, переводоведение, стратегия перевода, культурный контекст, семантическая соответствие, стилистическое соответствие, теория перевода.

Annotation. This article analyzes the main theoretical concepts in translation studies, namely the principles of adequate and equivalent translation. The article discusses the differences between adequate and equivalent translation and their significance from the perspectives of linguistic and cultural context. It also highlights the areas of application, advantages, and limitations of each approach through practical examples in the translation process. The research emphasizes the necessity for translators to choose an appropriate translation strategy depending on the type of text and audience. This article serves to deepen the understanding of translation theory and practice.

Keywords: *adequate translation, equivalent translation, translation studies, translation strategy, cultural context, semantic equivalence, stylistic equivalence, translation theory.*

Kirish. Tarjima — bu ikki yoki undan ortiq tillar oʻrtasida muloqot qilish vositasi boʻlib, u nafaqat lugʻaviy oʻxshashlik, balki semantik, stilistik va madaniy moslikni ham oʻz ichiga oladi. Hozirgi globalashuv davrida tarjima jarayoni til vositasidan chiqib, xalqaro aloqalar, diplomatiya, ilm-fan, adabiyot, texnika va sanʼat sohalarida hal qiluvchi ahamiyat kasb etmoqda. Shu boisdan ham tarjimaning sifati, yaʼni asl matnga qay darajada yaqin va mos ekanligi, tarjimaning adekvat yoki ekvivalent boʻlishi bilan bevosita bogʻliqdir. Tarjimashunoslik nazariyasida "adeqvat tarjima" va "ekvivalent tarjima" tushunchalari tarjimonning uslubiy va mazmuniy yondashuvini belgilovchi asosiy tamoyillar sifatida eʼtirof etiladi. Har ikki yondashuv tarjima jarayonining turli bosqichlarida qoʻllanilishi mumkin boʻlsa-da, ularning mohiyati, amaliy vazifalari va tilshunoslik nuqtai nazaridan oʻrni oʻzaro farqlidir. Tarjimonning asosiy vazifalaridan biri shuki, u har bir konkret holatda matnning xarakteriga qarab adekvat yoki ekvivalent tarjimani tanlashi, hamda bu yondashuv orqali original matnning maqsadi, uslubi, konteksti va madaniy jihatlarini imkon qadar toʻliq yetkazib berishi kerak. Mazkur maqolada aynan mana shu ikki muhim tushuncha — adeqvatlik va ekvivalentlik nazariy jihatdan tahlil qilinadi, ular oʻrtasidagi asosiy farqlar yoritiladi va amaliy tarjima jarayonida qanday qoʻllanishi mumkinligi haqidagi fikrlar ilgari suriladi. Misollar va taqqoslovlar orqali bu yondashuvlarning afzalliklari, cheklovlari va tarjima sifatiga taʼsiri oʻrganiladi.

Ekvivalent tarjima deganda, tarjima qilingan matnning semantik yoki stilistik daraja da muvofiqligi tushuniladi. Bu har doim ham toʻliq adeqvatlikni anglatmaydi, lekin matnning maʼno jihatidan ekvivalent (muvofiq) boʻlishi yetarli deb hisoblanadi. Ekvivalent tarjima koʻproq tildan tilga oʻgirishda, ayniqsa, rivojlangan parallel birliklar mavjud boʻlgan hollarda qoʻllaniladi.

Masalan:

Rus tilidagi “Доброе утро” iborasi ingliz tiliga “Good morning” tarzida tarjima qilinadi. Bu — stilistik va semantik ekvivalent boʻlib, ikki tilda ham salomlashuv vazifasini bajaradi.

Masalan:

Ingliz tilidagi “*It's raining cats and dogs*” iborasi soʻzma-soʻz tarjima qilinsa, “mushuklar va itlar yogʻayapti” boʻladi. Bu adeqvat tarjima emas. Uning adeqvat ekvivalenti oʻzbekchada “Juda kuchli yomgʻir yogʻayapti” yoki “Yomgʻir quyayapti” tarzida boʻladi.

Bu yerda tarjimon nafaqat tilni, balki madaniy kontekstni ham tushunishi, iboraning asl ma'nosini to'g'ri anglab yetkazishi kerak.

Adekvatlik va ekvivalentlik o'rtasidagi farqlar

Ko'rsatkich	Adeqvat tarjima	Ekvivalent tarjima
Maqsad	Asl matnni har tomonlama ifodalash	Asosiy ma'noni muvofiq ifodalash
Uslubiy moslik	To'liq saqlanadi	Ba'zan farqlar bo'lishi mumkin
Madaniy kontekst	E'tiborga olinadi	Har doim ham inobatga olinmaydi
Tarjimon yondashuvi	Tahliliy, chuqur anglash talab etiladi	Standart birliklardan foydalaniladi

Materiallar va metodlar. Ushbu tadqiqotda adekvat va ekvivalent tarjima tamoyillarini tahlil qilish uchun turli tillardagi adabiy, ilmiy va texnik matnlar asosiy material sifatida tanlandi. Ingliz, rus va o'zbek tillaridan olingan matnlar namunalar sifatida ishlatildi. Shuningdek, tarjima nazariyasi bo'yicha nufuzli manbalar, ilmiy maqolalar va tarjimashunoslik adabiyoti asosiy ma'lumot manbai sifatida qo'llanildi.

Tadqiqotda quyidagi metodlar qo'llanildi:

- Taqqoslash va tahlil metodi: Adeqvat va ekvivalent tarjimalarning farqlari, ularning semantik va stilistik xususiyatlari taqqoslandi. Turli matnlar bo'yicha tarjimalar o'rganilib, mazmun va uslubiy moslik darajasi baholandi.
- Kontekstual tahlil: Tarjima matnlarining madaniy va kommunikativ konteksti o'rganilib, tarjimon yondashuvining matn maqsadiga ta'siri tahlil qilindi.
- Nazariy tadqiqot: Tarjimashunoslik nazariyasidagi adekvatlik va ekvivalentlik tushunchalarining ilmiy asoslari, ularning tarjima jarayonidagi roli nazariy jihatdan yoritildi.
- Amaliy misollar tahlili: Haqiqiy tarjima misollari asosida adekvat va ekvivalent tarjimaning afzalliklari va cheklovlari amaliy jihatdan ko'rsatildi.

Mazkur metodlarning integratsiyasi orqali tarjima tamoyillarining samarali qo'llanilishi va tarjimaning sifatini oshirishga oid xulosalar chiqarildi. Ushbu metodologik yondashuvlar integratsiyasi natijasida, tarjima jarayonida adekvatlik va ekvivalentlik tushunchalarining o'zaro munosabati va ularning tarjimaning sifatiga ta'siri aniqlandi hamda amaliy ko'rsatmalar ishlab chiqildi.

Tadqiqot muhokamasi. Ushbu tadqiqotda adekvat va ekvivalent tarjima tushunchalari o'rtasidagi farqlar va ularning tarjima jarayonidagi ahamiyati tahlil qilindi.

Olingan natijalar tarjima sifatini oshirishda har ikki yondashuvning o'ziga xos roli borligini ko'rsatmoqda. Avvalo, adekvat tarjima tushunchasi tarjimaning funksional va madaniy mosligini ta'minlashga yo'naltirilgan. Tadqiqot davomida aniqlandi-ki, adekvat tarjimada tarjimon nafaqat tilning lug'aviy ma'nosini, balki asl matnning uslubiy, kommunikativ va madaniy xususiyatlarini ham to'liq aks ettirishi zarur. Masalan, adabiy asarlar va madaniyatga chuqur bog'liq matnlarda adekvat yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi, chunki bunday matnlarda so'zma-so'z tarjima ko'pincha ma'noni yo'qotishga olib keladi. Shu bois, tarjimon madaniy kodlarni to'g'ri anglab, ularni qabul qiluvchi til va madaniyatga moslashtirishi kerak. Ekvivalent tarjima esa, ko'proq texnik, ilmiy va huquqiy matnlarda qo'llanadi, bunda asosiy e'tibor axborotning aniq va tushunarli yetkazilishidadir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ekvivalentlik ko'pincha ma'nodagi muvofiqlikni anglatadi, ammo stilistik yoki madaniy jihatdan to'liq moslik talab qilinmaydi. Bu yondashuv ko'proq standartlashtirilgan, formallashtirilgan matnlar uchun maqbul hisoblanadi.

Shuningdek, tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, tarjimon uchun matnning turi, auditoriya va tarjima maqsadi yondashuvni tanlashda asosiy omillardir. Masalan, biznes yoki texnik sohadagi tarjimalarda ekvivalentlik ustunlik qilsa, badiiy asar tarjimasida adekvatlik muhimroqdir. Tarjimada bu ikki tamoyilni uyg'unlashtirish esa yuqori sifatli tarjima yaratishning kalitidir. Natijalar shuni ko'rsatdiki, samarali tarjima uchun tarjimon nafaqat lingvistik bilimlarga, balki madaniyatlararo muloqot va kontekstni chuqur tushunishga ega bo'lishi kerak. Tarjima jarayonida adekvat va ekvivalent yondashuvlarning to'g'ri qo'llanilishi natijasida matnning ma'nosi va funksiyasi optimal tarzda saqlanadi.

Xulosa. Ushbu maqolada adekvat va ekvivalent tarjima tushunchalari atroflicha tahlil qilindi, ularning tarjima jarayonidagi o'rni va ahamiyati yoritildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, adekvat tarjima asl matnning semantik, stilistik va madaniy xususiyatlarini to'liq aks ettirishga qaratilgan bo'lib, ayniqsa badiiy va madaniy jihatdan boy matnlarda muhim ahamiyat kasb etadi. Ekvivalent tarjima esa ko'proq texnik, ilmiy va rasmiy hujjatlarda ma'noning aniq va ravon yetkazilishiga xizmat qiladi. Tarjima jarayonida matnning turi, auditoriya va kommunikativ maqsadlarni hisobga olib, adekvat yoki ekvivalent yondashuvni tanlash tarjima sifatini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Shuningdek, tarjimonning lingvistik bilimlari bilan bir qatorda madaniyatlararo kontekstni chuqur anglab yetish qobiliyati ham yuqori sifatli tarjima yaratishda katta ahamiyatga ega. Shunday qilib, adekvatlik va ekvivalentlik tamoyillarini to'g'ri va muvofiq qo'llash tarjima nazariyasi va amaliyotining ajralmas qismi bo'lib, ular tarjimaning ishonchliligi, tushunarligi va madaniyatlararo muloqotni samarali amalga oshirishida hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. G'afurov, G. (2005). Tarjima nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.
2. Karimov, M. (2010). "Adekvatlik va ekvivalentlik prinsiplari tarjimada." Til va Adabiyot, 3(2), 45-53.
3. Rahmatullayev, A. (2008). Tarjimashunoslikka kirish. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
4. Yuldashev, M. (2004). O'zbek tilida tarjima qilish metodikasi. Toshkent: Toshkent Davlat Sharqshunoslik Universiteti nashriyoti.
5. Mahmudova, D. (2015). Adabiy tarjima: nazariy va amaliy masalalar. Toshkent: O'zbekiston yozuvchilar uyushmasi.
6. Nabiev, A. (2012). "Tarjimada madaniy ekvivalentlik va uning ahamiyati." Filologiya va tilshunoslik jurnali, 1(4), 78-84.
7. Xolmirzaev, S. (2017). Tarjimada ekvivalentlik va adekvatlikni ta'minlash yo'llari. Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti nashriyoti.